

Dorothee Sölle: leven met een hoge inzet (2003)

Sieth Delhaas

Fier, 2003

Op 5 mei jl. werd de Duitse theologe Dorothee Sölle begraven. De datum van de Bevrijdingsdag 1945 voor Nederland in verbinding met de uitvaart van de profetes van een bevrijdingstheologie. Dat spreekt aan. Toen ik rondom haar overlijden door enkele media gevraagd werd daarop te reageren klonken er in de vragen, maar ook in reacties van bewonderaars, twijfels door of haar theologie niet 'voorbij' was, al te tijd gebonden. De overdenking die tijdens haar uitvaart werd gehouden en die in dit nummer

is afgedrukt, spreekt andere taal. 'Wij zullen haar boeken lezen en ze zal tot ons blijven spreken. Ze heeft de staf aan ons doorgegeven', zei voorgangster Bärbel von Wartenberg.

Betekenis

Wat is haar betekenis voor de feministische theologie, vroeg de redactie van 'Fier'? Haar betekenis is nauwelijks te meten. Ze zal daar zichtbaar worden waar de feministische theologie of waar vrouwen die in die traditie willen staan, zelf de thema's waarover ze sprak en schreef levend houden. En als dat niet gebeurt, is ze niet begrepen. Sölle heeft met haar eigen leven op de tijd gereageerd. Haar leven, dat wat ze meemaakte, dat wat er om haar heen gebeurde, dwong haar tot *nach-denken*. Zo noemde ze het. Ze dacht achteraf na over dat wat er gaande was; ze reflecteerde, ze filosofeerde. De gebeurtenissen en het *nach-denken* samen dwongen haar tot handelen. Vanuit haar leven, haar belevenissen en belevingen ontwierp ze een ethiek. Haar leven zelf dwong haar tot het ontwerpen van een ethiek. Titels van haar boeken als 'Kies het leven' en 'God heeft mensen nodig' spreken voor zich. In die boeken roept ze mensen op tot de hoogste vorm van ethiek, namelijk het mede-schepper zijn met God in een voortdurend scheppingsproces.

Sölle's boeken vormen samen een ethiek van: hoe te leven in onze tijd. In de jaren die achter ons liggen, de jaren van strijd in Nicaragua, in Chili, in de strijd tegen het wereldkapitalisme, tegen de feminisering van de armoede, tegen kernwapens, tegen de verachting van het milieu, tegen de slachtoffers van de Golfoorlog, tegen de banalisering van het alledaagse leven. Al die fasen die velen onder ons politiek mee beleefden: Sölle leverde er een ethiek bij. Ze gunde je geen rust. Je moest achter haar aan rennen.

Haar hele werk lijkt één groot verzet. Dat gaf onrust. De strijdhouding. Het voortdurende gevecht. Maar hoe lang houd je dat vol? Ik herinner me een zin uit een van haar boeken: 'Zolang er nog één vrouw onderdrukt wordt, ben ik niet vrij'. Als je zo'n zin tot je laat doordringen...

Mystiek en verzet

Voor Sölle is er een combinatie geweest die er voor zorgde dat haar verzet niet in cynisme verzandde. In haar boek 'Mystiek en verzet' (1998) doet ze die met passie uit de doeken. Het is haar geschiedenis van het godsverlangen. Geïnspireerd door en opgeschreven aan de hand van de geschiedenis van bijzondere, alledaagse mensen door de eeuwen heen. De mystiek was een onuitputtelijke bron voor haar. In haar boek 'De heenreis' (1975) hield ze al een pleidooi voor die bron. Toen al wilde ze geen scheiding maken tussen mensen die politiek actief waren of mediteren.

'Ik zou het volstrekt onjuist vinden om een scheiding te maken tussen mensen, die politiek en sociaal actief zijn en de wereld als veranderbaar beschouwen, én degenen die mediteren, en dan te spreken van of - of; dat vind ik dodelijk.'

Ruim twintig jaar later verbindt ze mystiek en verzet letterlijk met elkaar in een zeer uitgebreide overzichtsstudie. Opdat wij er iets aan zouden hebben. Om het vol te houden in dat verzet. Mystiek en verzet; voor haar behoren zij bij elkaar als twee kanten van een munt.

Misschien wel het mooiste uit het boek vind ik het fragment van het gesprek met haar echtgenoot. Met het voorbeeld van de oude moeder ontdoet ze het mistige woord mystiek van alles wat mensen op afstand kan houden en dat ze als excuus kunnen gebruiken dat het niets voor hen is, mystiek.

Dorothee heeft de eerste pagina's van haar studie op papier staan en ze laat ze aan haar man Fulbert lezen. Hij vindt mystiek niet zo bijzonder, omdat het niets is voor eenvoudige mensen. Die hebben meer aan vroomheid. Maar Dorothee vindt dat het bij mystiek nu juist om vroomheid gaat. Je hoeft bij mystiek niet onmiddellijk te denken aan ascese, aan afgezonderdheid, aan geestelijke gymnastiek et cetera. Fulbert, die mystiek een beetje spottend 'spirituele artisticeit' noemt, vindt dat het bij het evangelie vooral gaat om de dagelijkse wensen van mensen: gezondheid, niet wanhopen aan het leven; simpelweg: de mogelijkheid tot leven. Dorothee weerlegt dat het de mystiek nu juist dáárom te doen is! En dan vertelt ze hem een voorval dat volgens haar precies laat zien wat mystiek is. Ze liep op een avond zonder te kloppen de kamer van Fulberts moeder binnen. 'En daar zat de oude vrouw met gevouwen handen. Ik weet niet', zegt Dorothee 'wat ze deed; *bidden* of *overpeinzen*. Maar ik ervoer bij haar een grote vrede. 'Die vrede zou ik willen gaan uitdelen.'

Voor Dorothee is het belangrijk de mystiek te democratiseren. Daarmee wil ze de mystieke gevoeligheid, die volgens haar in alle mensen steekt, uitgraven uit het puin van de trivialiteit. De alledaagsheid. De onbeduidendheid. Of de 'zelftrivialisering'; jezelf niet zo veel waard vinden.

'Wij zijn allen mystici'. zet Dorothee tegenover de woorden van haar echtgenoot. Die constatering houdt een opdracht in, lijkt mij.

Praktijk

Voor veel vrouwen, en dat is een praktijkervaring, heeft de theologie van Sölle een houvast bij verzet en grote veranderingen in hun leven betekend. Sölle heeft de theologie aangedragen die vrouwen in de plaats durfden te stellen van de valse leerstellingen waarmee zij vanuit haar jeugd op hun plaats waren gehouden. Het sprookje van de *Menseneter* is er een voorbeeld van. Afwisselend stond het sprookje model voor het naoorlogse Duitsland, daarna breidde het zich uit tot de wereld van de kernwapens, het kapitalisme. Vrouwen hoorden er hun eigen verhaal in: de vrouw die zich in de luxe van het Westerse leven te goed kan doen, maar ze weet dat er een dag komt dat de heer des huizes haar verslinden zal. Velen zijn haar gevolgd in wat zij noemde: de dienst opzeggen aan het patriarchaat omdat dit op geld en geweld is gegrondvest.

Die tijden zijn wel en niet veranderd sinds zoveel vrouwen haar woorden zo verstonden. In elk geval kunnen we haar leven en haar theologie in onze tijd niet afdoen met de woorden 'tijd gebonden'. De voorgangster bij haar uitvaart beloofde: 'Wij zullen haar grote verwachtingen niet met haar in het graf leggen'.

Vanuit die belofte zullen we haar boeken blijven lezen, haar woorden blijven herhalen, de staf die zij uit handen moest geven, verder dragen.